

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	درس اول: دعا
۵	معنی دعا
۶	اهمیت دعا از منظر قرآن
۷	اهمیت دعا از منظر روایات
۸	اقسام دعا
۸	۱. دعای غیرمأثوره
۸	۲. دعای مأثوره
۲۰	پرسش‌ها
۲۱	درس دوم: زمانه تألیف صحیفه سجادیه
۲۱	تأمل در صحیفه سجادیه
۲۲	زمانه صدور
۲۲	۱. اوضاع سیاسی
۲۶	۲. عقاید و اندیشه‌های رایج
۳۰	۳. شرایط اجتماعی
۳۵	اقدامات امام سجاد (علیه‌السلام)
۳۷	پرسش‌ها
۳۸	درس سوم: تاریخ‌نامه صحیفه سجادیه
۳۸	داستان صدور
۳۹	سرگذشت صحیفه سجادیه
۴۰	۱. از آغاز تا سده یازدهم
۴۴	۲. از سده یازدهم تا کنون
۵۱	پرسش‌ها

صفحه	عنوان
۵۲	درس چهارم: اهمیت صحیفه سجاده
۵۲	منزلت صحیفه سجاده
۵۲	۱. اولین نیایش نامه مکتوب
۵۳	۲. بیان امام چهارم و کتابت امام پنجم
۵۴	۳. تلاوت و کتابت در حضور امام ششم
۵۴	۴. ششمین کتاب در جهان اسلام
۵۶	۵. دارای روایات متعدد
۵۶	۶. دارای متن و مضامین عالی
۵۸	۷. دستور بر حراست از صحیفه
۵۹	پرسش‌ها
۶۰	درس پنجم: آسناد صحیفه سجاده
۶۰	سند صحیفه سجاده
۶۱	طُرُق و روایات صحیفه سجاده
۶۲	۱. طریق امیر ماجد دشتکی
۶۳	۲. طریق زبیدی
۶۴	۳. طریق متوکل بن هارون
۷۳	روایات ابوالفضل شیبانی
۷۸	شهرتِ روایت بهاء الشرف
۸۰	پرسش‌ها
۸۱	درس ششم: نام‌های صحیفه و دعاها
۸۱	نام‌های صحیفه
۸۱	۱. القاب و اسامی در سند صحیفه مشهوره
۸۲	۲. القاب و اسامی در سند صحیفه‌های غیر مشهوره
۸۳	۳. القاب و اسامی بزرگان به صحیفه
۸۴	شناخت دعا‌های صحیفه سجاده
۸۴	۱. حمد و شکر
۸۵	۲. صلوات‌ها و سلام‌ها
۸۵	۳. ادعیه مربوط به حالات معنوی، روحانی و عرفانی
۸۷	۴. دعا بعد از عبادت
۸۷	۵. عرض حاجت و حالت‌های زندگی دنیوی
۸۸	۶. دعا برای دیگران
۸۸	۷. ادعیه مربوط به زمان‌های خاص

صفحه	عنوان
۸۹	۸. ادعیهٔ مربوط به آیات آسمانی و حوادث طبیعی
۸۹	۹. دعا در رفع شرارت‌های شیطان
۹۰	پرسش‌ها
۹۱	درس هفتم: درون‌مایه‌های صحیفهٔ سجادیه
۹۱	مضامین و محتوای صحیفهٔ سجادیه
۹۱	معناشناسی
۹۲	۱. نحوهٔ سخن گفتن با خداوند
۹۷	۲. به یاد آوردن پیامبر و خاندانش در تمام لحظات
۹۹	۳. تصویرپردازی در متن
۱۰۱	پرسش‌ها
۱۰۲	درس هشتم: بیان اعتقادات در صحیفهٔ سجادیه
۱۰۲	مفاهیم صحیفهٔ سجادیه
۱۰۲	۴. اظهار بینش و اندیشهٔ ناب اسلامی
۱۱۲	پرسش‌ها
۱۱۳	درس نهم: قرآن، روایات و صحیفهٔ سجادیه
۱۱۳	مضامین صحیفهٔ سجادیه
۱۱۳	۵. ارتباط صحیفه با قرآن و عترت
۱۲۶	پرسش‌ها
۱۲۷	درس دهم: جایگاه اعتراف و اخلاق در صحیفهٔ سجادیه
۱۲۷	مفاد صحیفهٔ سجادیه
۱۲۷	۶. شیوهٔ اعتراف نزد خداوند
۱۳۱	۷. بیان اخلاقیات
۱۳۷	پرسش‌ها
۱۳۸	درس یازدهم: زبان صحیفهٔ سجادیه
۱۳۸	اهمیت زبان
۱۳۹	زبان صحیفه
۱۳۹	۱. حُسن بیان و زیبایی کلام
۱۴۱	۲. تأکید
۱۴۷	۳. زیبایی در ابتدا، میانه و پایان جملات
۱۴۸	۴. سؤال

صفحه	عنوان
۱۴۸	۵. استعاره
۱۵۲	پرسش‌ها
۱۵۳	درس دوازدهم: سبک صحیفه سجادیه
۱۵۳	سبک‌شناسی
۱۵۴	۱. سبک احادیث
۱۵۴	۲. سبک‌شناسی صحیفه سجادیه
۱۶۹	پرسش‌ها
۱۷۰	درس سیزدهم: آشنایی با برخی ادعیه مأثوره
۱۷۰	ادعیه مأثوره
۱۷۰	۱. مناجات خمس عشر
۱۷۵	۲. دعای صباح
۱۷۶	۳. دُعای جوشنِ صَغِير
۱۷۷	۴. دعای عشرات
۱۷۸	۵. دعای مشلول
۱۷۸	۶. دعای یَسْتَشِير
۱۷۹	۷. مُنَاجَات شَعْبَانِيَه
۱۷۹	۸. جوشن کبیر
۱۸۰	پرسش‌ها
۱۸۱	درس چهاردهم: زیارت
۱۸۱	معنای لغوی زیارت
۱۸۲	زیارت در عُرف
۱۸۲	ارکان زیارت
۱۸۳	حقیقت زیارت
۱۸۴	زیارتنامه
۱۸۵	کتاب‌شناسی زیارت
۱۸۵	کامل الزیارات
۱۸۶	کتاب المزار
۱۸۶	المزار الکبیر
۱۸۷	المزار
۱۸۸	پرسش‌ها
۱۸۹	فهرست منابع

مقدمه

راز و نیاز با خالق هستی در تمامی مکاتب الهی جایگاهی ویژه و ممتاز دارد. در همین راستا، تمام فرستادگان ادیان الهی پیروان آیین خویش را به مناجات به درگاه خداوند مهربان ترغیب کرده و نیایش‌هایی را نیز برای اوقات و اماکن خاص صادر کرده‌اند. دین اسلام و خاصه مکتب تشیع، اهمیت ویژه‌ای برای دعا و مناجات قائل شده و از جانب امامان معصوم (علیهم السلام) دعاهایی صادر شده است و اصحاب به صورت ویژه آن را روایت کرده‌اند. در این میان، *صحیفه سجادیه*، به عنوان اولین نیایش‌نامه مکتوب جهان اسلام توانسته جایگاه خاصی به خود اختصاص دهد. بی‌تردید ادعیه پنجاه و چهارگانه امام سجاد (علیه السلام) - با ویژگی عمق و علو مضامین - را نمی‌توان صرفاً یک کتاب دعا دانست، بلکه باید اذعان کرد که ادعیه یادشده، «خلاصه و عصاره‌ای از تفکرات اهل بیت (علیهم السلام) [است] که در آن کتاب گنجانده شده است. در *صحیفه سجادیه*، ایمان عمیق، عرفان واضح و دور از ابهام، توجه کامل به مبدأ عظمت و عبودیت و ذات اقدس الهی، توجه به امور مردم و مسلمین موج می‌زند. *صحیفه سجادیه* کتاب زندگی عارفانه، عاشقانه، عاقلانه و خردمندانه است»^۱ که در ضمن کلمات بلیغ به نورافشانی برای هدایت فکر و اندیشه خواننده می‌پردازد و علم و آگاهی همراه با شعور و محبت به معبود را به او القا می‌کند.

بر ماست در حفظ و پاسداشت این گنجینه بی‌بدیل امام سجاد (علیه السلام) در عرصه‌های سه‌گانه بینش، کنش و گرایش، اولاً، خوب آن را بشناسیم و ثانیاً، در ترویج همگانی آن بکوشیم تا گامی در راستای رفع مهجوریت از زبور آل محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) برداریم.

کتاب پیش رو، اولین درس‌نامه دانشگاهی است که به سفارش «دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم» و با همکاری و همیاری «سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی» (سمت) برای مقطع کارشناسی آماده شده است و کوشیده‌ایم علاوه بر تبیین

ظاهری و محتوایی صحیفه سجاده به توضیحی درباره «دعا» و «زیارت» در قالب چهارده جلسه درسی پردازیم و زمینه‌ای برای تأمل و تدبر بیشتر در این کتاب شریف را فراهم آوریم. از آنجا که بخش اعظم مطالب این درس‌نامه درباره ادعیه است، در درس اول به بحث معناشناسی و اهمیت دعا پرداخته شد و ضمن تبیین «دعای مأثوره»، به جایگاه این دعا و ده ویژگی این دعاها اشاره شد تا دانشجویان بتوانند در دروس بعد به بحث درباره صحیفه سجاده پردازند.

درس دوم به دوران صدور صحیفه از جنبه‌های سیاسی و اندیشه‌های حاکم و شرایط اجتماعی دوران حکومت امویان مربوط است و در درس سوم دانشجویان با اهم رویدادهایی که از صدور این کتاب تاکنون بر آن گذشته آشنا خواهند شد. درس چهارم نیز به بیان اهمیت صحیفه سجاده اختصاص یافته است. در درس پنجم به بررسی اسناد و روایات شش‌گانه این کتاب مبادرت خواهد شد تا این امکان فراهم آید که در درس ششم به علت نام‌ها و دسته‌بندی نه‌گانه پنجاه و چهار دعای این یادگارنامه امام سجاد (علیه‌السلام) اشاره شود.

در چهار درس بعد (درس هفتم تا دهم) به اهم مضامین نهفته در ادعیه صحیفه، همچون «نحوه سخن گفتن با خداوند»، «به یاد آوردن پیامبر و خاندانش در تمام لحظات»، «تصویر پردازی در متن»، «اظهار بینش و اندیشه ناب اسلامی»، «ارتباط با قرآن و عترت»، «شیوه اعتراف نزد خداوند» و «بیان اخلاقیات» اشاره شده است. در درس یازدهم مباحث تأکید، تکرار، اشکال زیبایی متن، کیفیت سؤال و انواع استعاره‌های موجود در صحیفه بررسی و درس دوازدهم مطالب سبک‌شناسی، شامل سبک آوایی و ده صنعت بلاغی زبور آل محمد (صلی الله علیه و آله وسلم) آورده شده است.

از آنجا که اهتمام این درس‌نامه، افزون بر معارفه صحیفه سجاده، شناخت دعاها و زیارات مأثوره نیز هست، در درس سیزدهم به معرفی سلسله مناجات‌های خمس عشر، شعبانیه، دعای عشرات، صباح، مشلول، یستشیر و جوشن پرداخته شد تا دانشجویان با مضامین این ادعیه بیشتر آشنا شوند. درس پایانی نیز به شناسایی اجمالی زیارات اختصاص دارد و ضمن معارفه آن، به ذکر ارکان و آداب زیارت توجه شده و چهار کتاب نیز به عنوان منبع زیارتی معرفی شده است.

شایان ذکر است توضیحات پاورقی‌ها، حاوی مباحث سودمندی است که لازم است به آن‌ها دقت شود؛ برای نمونه در پاورقی درس چهارم به معرفی اهم کتب ادعیه پرداخته شده است تا دانشجویان محترم بتوانند با سرچشمه‌های زلال ادعیه شیعی آشنا شوند و از این طریق با برخی از کتاب‌های مجعول این حوزه مقابله کنند.

سخنی با اساتید:

نکته ای که برای تدریس این کتاب باید در نظر داشت آن است که اولاً، برخی از دروس، از جمله درس های اول، دوم، پنجم و دوازدهم بهتر است در بیش از یک جلسه درسی بیان شوند تا دانش پژوهان بتوانند مباحث آن را به خوبی تحلیل کنند و ثانیاً، با آنکه در این نوشتار سعی بر بیان ساده مطالب بوده، ولی برخی از دروس به صورت فشرده تقریر یافته که با توجه به منابع ذکر شده در پاورقی ها، لازم است اساتید محترم اهتمام ویژه ای در توضیح مضامین آن دروس داشته باشند.

وَ آخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

سید احمد سجادی جزی